

PRVÁ KAPITOLA

CIRKEVNÉ, KÁNONICKÉ A KONFESNÉ PRÁVO

Pojmy „cirkevné právo“, „kánonické právo“ a „konfesné právo“ sú v právnickej, vedeckej či academickej sfére bežne používané. Všeobecným významovým spojením medzi nimi je „náboženský“ charakter ich obsahu, ktorý indikuje situácie, kedy a pri akých tematických okruhoch či odvetviach práva sa tieto výrazy používajú. Keďže uvedené pojmy majú spoločného menovateľa – určitý náboženský prvok³, mohlo by sa všeobecne predpokladať, že ide o synonymá a nie je dôležité, ktorý pojem sa použije, keďže každý z nich vyjadruje to isté. Uvedený predpoklad však nie je správny, čo potvrdzujú aj viaceré vedecké štúdie či publikácie, ktoré sa tejto problematike venovali.⁴

1.1 Cirkevné právo

Vratislav Bušek cirkevným právom rozumel „*súhrn právnych noriem, dotýkajúcich sa kresťanských cirkví a ostatných náboženských inštitúcií. Mnohí upierajú cirkevným normám povahu právnych noriem, avšak z formálnych hľadísk vykazujú cirkevné právo tie isté znaky pôvodného právneho poriadku ako právo štátne*“.⁵ V súčasnosti pojem „cirkevné právo“ Antonín Hrdina označuje ako pojem „málo ostrý“. Niekedy sa používa pre právo, ktorého pôvodcom je cirkev (potom v prípade katolíckej cirkvi – splyva s právom kánonickým), inokedy sa ním rozumejú právne predpisy vydané štátom k úprave pomerov cirkví a náboženských spoločností (teda verejného a kolektívneho vyznania náboženskej viery), inokedy sa týmto výrazom mienia oba druhy „cirkevnej“ normotvorby.⁶

³ Náboženským prvkom myslíme mystický, metafyzický, teologický prvok.

⁴ Blížšie k tejto problematike pozri ČERBOVÁ, V. Cirkevné, kánonické a konfesné právo – synonymá alebo obsahovo odlišné pojmy? In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. 2013, č. 1, s. 48 – 63.

⁵ BUŠEK, V. Studium práva cirkevního a jeho metody. In *Sborník právnické fakulty University Komenského v Bratislavě – Zväzok 2*. Bratislava : VO PF UK, 1927, s. 5.

⁶ HRDINA, A. *Kanonické právo. Dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 59.

Autori Jiří Tretera a Zábój Horák v publikácii *Slovník církevního práva* definujú cirkevné právo (lat. *ius ecclesiasticum*, ang. *Ecclesiastical Law*, nem. *Kirchenrecht*) „vo vlastnom slova zmysle ako právny systém cirkví, odvetvia práva jednotlivých cirkví, odbor právnej vedy, ktorý sa zaoberá vnútornými predpismi rôznych cirkví, prípadne ich komparácií. V širšom slova zmysle rozumejú pod pojmom ‚cirkevné právo‘ všetky odbory právnej vedy obsahujúce náboženský prvok.“⁷

Pojem „cirkevné právo“ je skutočne pojem, ktorého obsah môže byť rôzny. Podľa nášho názoru je definícia autorov Jiřího Tretera a Zábója Horáka v súčasnosti najvýstižnejšia.

1.2 Kánonické právo⁸

Viacerí autori sa opierajú o dve vymedzenia Gianfranca Ghirlanda, a to jeho normatívnu a podstatnú definíciu kánonického práva. Na základe normatívnej definície je kánonické právo súhrnom pozitívnych noriem, ktoré vydala legitíma autorita cirkvi a ktoré regulujú medziosobné vzťahy v živote cirkevnej komunity. Podstatná definícia hovorí o kánonickom práve ako o súhrne povinných vzťahov medzi veriacimi, ktoré vznikli na základe chariziem, sviatostí, služieb a úloh, ktoré podstatne determinujú vznik a obsah pozitívnych noriem cirkvi.⁹ Iný autor definuje kánonické právo ako „*právne usporiadanie Katolíckej cirkvi, čiže celok faktorov, ktoré dávajú Katolíckej cirkvi štruktúru právne organizovanej spoločnosti. Výraz ‚kánonické právo‘ sa vzťahuje aj na vedu, ktorá študuje kánonické usporiadanie, a na disciplínu, prostredníctvom ktorej sa vyučuje na školách v univerzitných aulách.*“¹⁰

⁷ TRETERA, J. R., HORÁK, Z. *Slovník církevního práva*. Praha : Grada Publishing, 2011, s. 35.

⁸ „Slovo ‚kánon‘ je gréckeho pôvodu a v gréčtine sa týmto slovom označovala šnúra (*κᾶννᾱ*), ktorou sa merala správnosť, t. j. priamosť, resp. rovnosť uhla pri stavbe domu. Predstavovala teda normu, ktorej sa musel výsledok (stavba) prispôbiť. Keďže tento pojem vyjadroval niečo, čo je rovné a priame, v prenesenom zmysle správne, na rozdiel od krivého, čo sa odkláňa od normy, katolícka cirkev začala tento pojem používať, a to už od 4. storočia po Kristovi, na označenie ustanovení vo vlastných predpisoch, ktoré považovala za správne a rozumné vyjadrenie vôle autority.“ NEMEC, M. *Základy kánonického práva*. Bratislava – Trnava : Iura edition, 2006, s. 3.

⁹ Bližšie pozri DUDA, J. *Úvod do štúdia kánonického práva*. Spišská Kapitula : Teologický inštitút, 1995, s. 28. Porovnaj s NEMEC, M. *Základy kánonického práva*. Bratislava – Trnava : Iura edition, 2006, s. 6 - 7.

¹⁰ IVAN, J. *Vlastné právo v systéme práva katolíckej cirkvi a jeho uplatňovanie v cirkvi sui iuris byzantského obradu na Slovensku*. Michalovce : Misionár, 2006, s. 78.

Definíciu kánonického práva podáva aj kardinál Zenon Grocholewski: „*Kánonické právo svojou normatívnou povahou, regulujúcou život a činnosť cirkvi ako spoločnosti, je skutočným právom, ale jeho skutočným existenčným a inšpirujúcim základom je Božie Zjavenie, a teda konzekventne aj teológia. Kánonickému právu nemožno porozumieť a tým menej užitočne ho študovať bez primeraného teologického poznania. Taktiež s ním nemožno správne narábať bez toho, aby človek nemal dar katolíckej viery.*“¹¹

1.3 Konfesné právo

Pojem „konfesné právo“ bol vytvorený v dobe osvietenstva a jeho predmetom sú právne predpisy upravujúce pomer štátu a cirkví. Niekedy sa nazýva aj štátne cirkevné právo.¹² Konfesné právo teda obsahuje právne predpisy vydávané štátom a regulujúce právne postavenie cirkví a náboženských spoločností. „*Konkrétnejšie ide o právne predpisy garantujúce realizáciu slobody vyznania a svedomia, zabezpečujúce právne podmienky existencie a činnosti cirkví a náboženských spoločností, regulujúce otázky zriaďovania cirkevných škôl či vyučovania náboženstva na štátnych školách, týkajúce sa financovania cirkví a náboženských spoločností. Súčasťou noriem konfesného práva sú aj normy medzinárodného práva, ktoré upravujú otázky ľudských práv a slobôd v náboženskej oblasti či zmluvy so Svätou stolicou (konkordáty). Neoddeliteľnú súčasť konfesného práva tvoria i vnútroštátne zmluvy s inými cirkvami a náboženskými spoločnosťami.*“¹³

Každý štát má teda vlastné konfesné právo. *De facto* ho majú aj štáty, ktorých model vzťahu štátu a cirkví je odlukový, pretože základom ich konfesného práva sú normy upravujúce spôsob uskutočnenia odluky.

Konfesné právo nie je samostatným odvetvím právneho poriadku Slovenskej republiky, ale má prierezový charakter.¹⁴

¹¹ GROCHOLEWSKI, Z. Špecifika práva Katolíckej Cirkvi. In *Tribunál*. 2005, č. 1, s. 4 – 8. Z propeutického hľadiska na účely tejto publikácie rozumieme pod pojmom „kánonické právo“ len právo katolíckej cirkvi.

¹² Bližšie pozri TRETERA, J. R. *Stát a cirkve v České republice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 57.

¹³ ČEPLÍKOVÁ, M. *Konfesné právo v Slovenskej republike. Vybrané kapitoly z histórie a súčasnosť*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2011, s. 19.

¹⁴ Bližšie pozri ČEPLÍKOVÁ, M. *Konfesné právo v Slovenskej republike. Vybrané kapitoly z histórie a súčasnosť*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2011, s. 20 – 21.

1.4 Prípady

Určite, ku ktorému právu (cirkevné, kánonické, konfesné) patria nasledujúce normy:

- a) Ustanovenie § 4 ods. 1 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností: *„Cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou sa podľa tohto zákona rozumie dobrovoľné združenie osôb rovnakej náboženskej viery v organizácii utvorenej podľa príslušnosti k náboženskej viere na základe vnútorných predpisov príslušnej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.“*
- b) Článok 1 Apoštolského listu *motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*: *„Kánon 1672: v kauzách manželskej nulity, ktoré nie sú rezervované Apoštolskej Stolici, je kompetentný:*
 - (1) *tribunál miesta, kde bolo manželstvo uzavreté;*
 - (2) *tribunál miesta, kde má jedna alebo obidve stránky trvalé alebo prechodné bydlisko;*
 - (3) *tribunál miesta, kde treba zhromaždiť väčšinu dôkazov.“*
- c) Ustanovenie § 4 bod 3 Ústavy Apoštolskej cirkvi na Slovensku: *„Každý člen je povinný správať sa podľa zásad Písma svätého a žiť tak, aby bol dobrým príkladom v zborovom, občianskom i v súkromnom živote, aby prispieval k budovaniu Božieho kráľovstva, rozvoju cirkvi a jej dobrej povesti.“¹⁵*
- d) Kánon 1264 CIC 1983: *„Ak právo neurčuje niečo iné, úlohou zhromaždenia biskupov provincie je:*
 1. *určiť poplatky za úkony výkonnej moci, udeľujúcej nejakú milosť, alebo poplatky za vykonanie reskriptov Apoštolského stolca, ktoré má schváliť sám Apoštolský stolec;*
 2. *určiť milodary z príležitosti vysluhovania sviatostí a svätenín.“*
- e) Článok 2 ods. 3 Dohody medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky uverejnenej v Zbierke zákonov pod č. 270/2005 Z. z.: *„Generálny duchovný má právo slobodne komunikovať s duchovnými a diakonmi, ktorí vykonávajú duchovnú službu v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch podľa tejto*

¹⁵ Ústava Apoštolskej cirkvi na Slovensku. Dostupné na: <<https://www.acsr.sk/o-nas/ustava/>>.

ŠTVRTÁ KAPITOLA

FORMA UZAVRETIA MANŽELSTVA V KÁNONICKOM PRÁVE

V prípade, že zákon určuje pre platnosť právneho úkonu určitý spôsob jeho realizácie alebo poradie krokov, ktoré je potrebné pri právnom úkone dodržať, ide o formálny právny úkon, pri ktorom nedodržanie formy spôsobuje absolútnu neplatnosť. Uzavretie manželstva možno z hľadiska právnej teórie označiť ako právny úkon. K platnosti právneho úkonu uzavretia manželstva sa vyžadujú rovnako ako pri každom formálnom právnom úkone náležitosti subjektu, vôle, prejavu vôle, vzájomný vzťah medzi vôľou a jej prejavom a predmet právneho úkonu. Dodržanie predpísanej formy sa radí k náležitostiam prejavu. V prevažnej väčšine prípadov je formálnosť právneho úkonu vyjadrená požiadavkou písomnej formy. V prípade uzavretia manželstva ide o formu ústnu. Aj napriek skutočnosti, že Občiansky zákonník nepredpisuje ústnu formu ako požiadavku niektorého z právnych úkonov, osobitný predpis, zákon o rodine, predmetnú ústnu formu požaduje. Štátne právo definuje formu uzavretia manželstva ako súhlasné, verejné a slávnostné vyhlásenie muža a ženy, pred orgánom štátu (občianska forma uzavretia manželstva) alebo orgánom cirkvi alebo náboženskej spoločnosti (cirkevná forma uzavretia manželstva), v prítomnosti dvoch svedkov, že spolu vstupujú do manželstva.

Subjekty kánonického práva na to, aby ich manželstvo bolo platné v spoločnosti, musia akceptovať aj ustanovenia štátneho práva. Štátne právo považuje civilnú a cirkevnú formu uzavretia manželstva za rovnocennú.⁴⁰

⁴⁰ Uvedené vyplýva nielen z § 2 zákona o rodine, ale aj zo záväzku konštituovaného Základnou zmluvou medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou. Článok 6 bod 1 Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 326/2001 Z. z. o uzavretí Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou): „Manželstvo uzavreté podľa kánonického práva, ktoré spĺňa aj podmienky uzavretia manželstva ustanovené právnym poriadkom Slovenskej republiky, má na území Slovenskej republiky rovnaké právne postavenie a účinky ako manželstvo uzavreté občianskou formou. Štátnu evidenciu manželstiev uzavretých podľa kánonického práva a ich zápis v matrike do knihy manželstiev upravuje právny poriadok Slovenskej republiky.“ Z predmetného ustanovenia vyplýva prepojenie dvoch právnych systémov, keďže okrem dodržania formy uzavretia manželstva podľa kánonického práva musí byť procedúra uzatvárania manželstva dotvorená aj splnením administratívnych po-

Štátne právo, konkrétne zákon o rodine, špecifikuje požiadavku na cirkevnú formu uzavretia manželstva. Podľa § 5 zákona o rodine sú požiadavky na cirkevnú formu uzavretia manželstva (s aplikáciou na katolícku cirkev) nasledujúce: vyhlásenie snúbencov o uzavretí manželstva pred duchovným katolíckej cirkvi, miestom uzavretia manželstva je kostol alebo iné vhodné miesto určené kánonickým právom, povinnosť katolíckeho duchovného do troch pracovných dní doručiť zápisnicu o uzavretí manželstva matričnému úradu, v obvode ktorého bolo manželstvo uzavreté.

Kto je duchovným katolíckej cirkvi a miesto uzavretia kánonického manželstva vyplývajú z ustanovení kánonického práva, pričom Slovenská republika akceptuje a odkazuje na právo katolíckej cirkvi.⁴¹ V otázke manželstva možno konštatovať, že ustanovenia štátneho a kánonického práva sú vo vzájomnej symbióze a sú založené na vzájomnom rešpekte k autorite ich tvorcu ako subjektu medzinárodného práva.

Pojem „forma uzavretia manželstva“ z hľadiska kánonického práva možno definovať ako spôsob uzavretia manželstva.⁴² Jiří Tretera a Záboj Horák v Slovníku církevního práva definujú formu uzavretia manželstva (lat. *celebrationis matrimonii*) ako „vnější právem stanovené podmínky k platnému uzavření manželství.“⁴³ Matúš Nemeč definuje formu uzavretia manželstva v kánonickom práve ako „súhrn vonkajších, viditeľných a vnímateľných znakov manželského spojenia (zmluvy) vyžadovaných právom na platné uzavretie manželskej zmluvy.“⁴⁴

Katolícka cirkev má právomoc určiť spôsob uzatvárania manželstva, pretože ide zároveň o sviatosť a sviatosti sú zverené do jej správy. Cirkev je ako každá

žiadaviek kladených štátnym právom, aby kánonické manželstvo malo rovnaké účinky (nie čo do platnosti podľa kánonického práva) v spoločnosti a mohli naň nadväzovať súvisiace právne nároky (napr. nároky vyplývajúce z práva sociálneho zabezpečenia, daňového práva a pod.).

⁴¹ Článok 2 bod 1 Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou s Slovenskou republikou (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 326/2001 Z. z. o uzavretí Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou): „Slovenská republika uznáva právo Katolíckej cirkvi v Slovenskej republike a jej členov na slobodné a nezávislé pôsobenie, ktoré zahrňuje najmä verejné vyznávanie, hlásanie a uskutočňovanie katolíckej viery, slobodu pri plnení poslania Katolíckej cirkvi, vykonávanie jej kompetencií ustanovených kánonickým právom, vykonávanie vlastníckeho práva k jej finančným a materiálnym prostriedkom a spravovanie jej vnútorných vecí.“

⁴² Porovnaj s DUDA, J. *Katolícke manželské právo*. Ružomberok : Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, s. 111.

⁴³ TRETERA, J. R., HORÁK, Z. *Slovník církevního práva*. Praha : Grada, 2011, s. 49.

⁴⁴ NEMEC, M. *Základy kánonického práva*. Bratislava - Trnava : Iura Edition, 2006, s. 127.

verejná spoločnosť oprávnená predpisovať formu zmlúv, bez dodržania ktorej nemajú pred zákonom žiadny účinok.⁴⁵

Kánonické právo spočiatku neustanovovalo žiadnu formu uzavretia manželstva. Konštitutívnym prvkom manželstva bol vyjadrený manželský súhlas dvoma právne spôsobilými osobami. Vzhľadom na skutočnosť, že neformálnosť manželského súhlasu spôsobovala nielen právne problémy, ale aj duchovné nebezpečenstvá, v priebehu historického vývoja kánonického práva sa vyformovala požiadavka kánonickej formy, ktorej nedodržanie spôsobuje neplatnosť – nulitu manželstva.

4.1 Riadna forma uzavretia manželstva

Základné ustanovenie kánonickej formy je obsiahnuté v kán. 1108 CIC 1983:

„§ 1. Iba tie manželstvá sú platné, ktoré sa uzavierajú pred asistujúcim miestnym ordinárom alebo farárom, alebo pred kňazom či diakonom, ktorých delegoval jeden z nich, ako aj pred dvoma svedkami, ale podľa pravidiel vyjadrených v nasledujúcich kánonoch a pri neporušení výnimiek, o ktorých sa hovorí v kán. 144, 1112, § 1, 1116 a 1127, § 1 – 2.

§ 2. Asistujúcim pri uzavieraní manželstva sa rozumie iba ten, kto je prítomný a žiada prejav súhlasu uzavierajúcich stránok a v mene Cirkvi ho prijíma.“

Prvky, ktoré musí obsahovať riadna kánonická forma pre platné uzavretie manželstva, sú: aktívna asistencia úradného svedka a zároveň prítomnosť dvoch svedkov.

Úradným svedkom je osoba určená kánonickým právom.⁴⁶ Pre platné uzavretie manželstva sa požaduje prítomnosť úradného svedka, ktorý musí byť aktívny, konkrétne musí vyzvať snúbencov na manželský súhlas a musí ho prijať. Ak sú prítomní viacerí kňazi, úradný kvalifikovaný svedok je oprávnený vyzvať nupturientov na manželský súhlas a prijať ho,⁴⁷ inak je manželstvo neplatné.⁴⁸

⁴⁵ Porovnaj s ŠKURKA, E. *Manželské právo*. Olomouc : Maticy cyrilometodějská, 1991, s. 80 – 81.

⁴⁶ Z titulu svojho úradu sú to: miestny ordinár (rímsky veľkňaz, diecézny biskup, územný prelát, územný opát, apoštolský vikár, apoštolský prefekt, generálny vikár, biskupský vikár), farár, administrátor farnosti, kaplán, ak preberá dočasne správu farnosti, a farár určený partikulárnym právom na území ich pôsobnosti.

⁴⁷ Porovnaj s BEAL, J. P., CORRIDEN, J. A., GREEN, T. J. *New commentary on the Code of Canon law*. Mahwah : Paulist Press, 2000, s. 1328.

⁴⁸ Porovnaj s FARCAS, B. *The Canonical Form of Marriage in Latin Law and in Oriental Law*: